

VICENT JOSEP ESCARTÍ *

EDICIÓ DE LES NOTÍCIES DE GASPAR EIXIMENO (1489-1492)**

RESUM

Aquest article està format per l'estudi i l'edició de les evolucions "històriques" que féu Gaspar Eiximeno, un notari destacat de la València del segle xv.

ABSTRACT

This article is an study and an edition of the "historic" notes who writes Gaspar Eiximeno, an important xvth century notari of Valencia

1. LES "NOTÍCIES" RECOLLIDES PELS NOTARIS

El notari, dins la societat medieval i, en general, dins qualssevol societats, ha jugat un paper important, en tant que ha estat el dipositari de la *fides publica*. Això, com és bensegut, li ha atorgat un elevat grau de poder. El poder que li conferia el control d'una eina intel·lectual com és l'escriptura. El notari "atresorava" als seus llibres les disposicions privades i públiques de la societat: des dels testaments, les compra-vendes, els pagaments, les cartes nupcials, etc., fins a alguns documents emesos pel poder polític o religiós, de repercussió més general.¹

* Universitat de València

** Aquest article es desprén de les nostres recerques al projecte d'investigació "La Historiografia valenciana del segle xv al xviii" que ens adjudicà l'Institut d'Història de la Institució Valenciana d'Estudis i Investigació.

1. Sobre les funcions del notariat al món medieval, vegeu A.A.D.D. (1989) i MANDINGORRA LLAVATA (1986; 41-46).

Però, a banda d'aquesta funció purament burocràtica i administrativa, els notaris, de tant en tant, possiblement com conseqüència de la seua activitat professional i pel seu afany de "deixar memòria", ultrapassaven aquells límits i esdevenien "cronistes". A una escala molt petita, si es vol, però alguns d'ells amb pretensions més serioses.² Normalment, si el seu interès no passava de la simple anotació d'unes anècdotes que mereixien, al seu parer, ser recordades, aquells professionals de l'escriptura feien servir els fulls anteriors o posteriors de llurs protocols i altres llibres notariais. Allà, de vegades sense cap ordre i escrites amb poca cura, hom pot trobar les "notícies" o "notes cronístiques" que ara ens ocupen, de la mateixa manera com són freqüents les oracions, les receptes –de tinta o mèdiques–, versos i d'altres escrits de caire més personal. No és estrany, tampoc, que els notaris intercalen aquests escrits entre els seus documents.³ Però, tota aquesta producció, absolutament marginal encara que relativament freqüent, ha passat fins ara, en la pràctica, prou desapercibuda.⁴

Un exemple vàlid d'aquesta mena d'activitat són les anotacions efectuades pel notari valencià Gaspar Eiximeno, ja esmentades per Francesc Almarche i per Rodrigo Pertegàs,⁵ de caràcter més o menys "dietaristic".⁶ Aquestes *Notícies* posseeixen una escassa vàlua literària i, lluny del gloriós passat historiogràfic nacional que representaven les quatre grans cròniques, no hi podem detectar el geni del cronista. De fet, les *Notícies* s'aproximen més a la tradició dels "annals",⁷ i possiblement en aquells textos caldria cercar el seu origen, encara que podrien haver-hi influït certes disposicions oficials adreçades a consignar els esdeveniments més destacats del moment en llibres *ad hoc*.⁸ Per altra banda, es troben pròximes a les parts més dietarístiques d'alguns textos coetanis, com ara el de Melcior Miralles.⁹ Si més no, les *Notícies* d'Eiximeno, com les dels altres notaris, poden aportar una sèrie de detalls útils a l'historiador, a més de constituir, de

2. Vegeu els llocs citats d'Almarche i Simó a la nota següent.

3. Els exemples podrien multiplicar-se. Vegeu-ne uns quants, estrictament "cronístics", a ALMARCHE (1919: 91-98) i a RODRIGO PERTEGÀS (1930 i 1931). SIMÓ (1990: 31-45), ha inventariat i estudiat la producció anàloga dels notaris Salzet, Porquers i Crespi (ff. s. XIV-pp. s. XVI). Per altra banda, no són estranys, tampoc, els casos on apareixen gran part d'aquestes temàtiques juntes en els llibres d'un sol notari. Encara que és d'època posterior, podeu consultar ESCARTÍ (1992).

4. Fóra ben interessant fer una recerca orientada a establir la nòmina dels notaris valencians que elaboraven "dietaris" en forma embrionària. Amb això es podria editar un corpus historiogràfic que segurament aportaria nous materials a aquells fins ara coneguts.

5. Vegeu ALMARCHE (1919: 97-98) i RODRIGO PERTEGÀS (1930: 199-200), on s'editen algunes notícies del nostre autor, encara que amb prou deficiències de transcripció.

6. Pel que fa a les característiques dels dietaris, vegeu ESCARTÍ (1990).

7. Entre els textos valencians pràcticament coetanis d'Eiximeno i que podrien qualificar-se d'"annals", podeu veure els editats per CABANES CATALÀ (1983).

8. Són ben conegudes les clausules dels jurats de València (1390) destinades a promoure la redacció d'un *LLibre del Bé i del Mal* (vegeu CARRERS ZACARÉS (1930-1935: I, VII-XVIII) i la introducció de DONATE SEBASTIÀ (1977).

9. Vegeu SANCHIS SIVERA (1932) i MIRALLES (1988).

vegades, un material suggerent per a l'estudi de les mentalitats, ja que davant un fet determinat, l'autor es pot mostrar lliurement—al marge de les pressions òbvies que patia l'"historiador"—, en tant que redacta aquells escrits per al seu propi ús.¹⁰ A més a més, encara es podria apuntar l'interés que evidentment poden presentar per als historiadors de la llengua.

2. L'AUTOR

Gaspar Eiximeno fou fill del notari Jaume Eiximeno, iniciador d'una nissaga de notaris, alguns dels quals ocuparen l'escrivania de la sala del Consell de la ciutat de València.¹¹ La família d'aquests Eiximeno probablement començà el seu ascens social a partir del comerç,¹² i ja el 1468 Jaume Eiximeno fou nomenat justícia de tres-cents sous,¹³ ocupant l'escrivania de la sala del Consell tres anys més tard, com a regent.¹⁴ El 1477, "renuncià en Juan de Colona, notari, a la escrivania de la sala, e fon elet en escrivà en Jaume Ximeno, notari".¹⁵ La seua posició social era, doncs, prou destacada, i d'aquell mateix any tenim notícies del seu patronatge a "l'altar del Pilar" de la Seu de València.¹⁶ Exercí el càrrec d'escrivà fins a la data de la seua mort, el 1490.¹⁷

Gaspar Eiximeno, notari ja en aquells moments, i segurament l'home de confiança del seu pare a l'escrivania, passà a ocupar el dit càrrec a la mort d'aquest. A través dels *Manuale de Consell* es podria resseguir la seua activitat en relació a la corporació municipal, amb la qual devia mantenir una estreta col·laboració, ja que el mateix 1490—tot just mentre el seu pare moria—el trobem a Sevilla, on potser havia anat per ordre del Consell de la ciutat.¹⁸ El 1510 assistí a les Corts Generals, a Montsó¹⁹ i el 1516 participava i s'encarregava de l'organització d'algunes cerimònies fúnebres celebrades a València per la mort de Ferran II.²⁰ Durant el

10. Quan ens referim al "propi ús", som conscients del segon temps de l'escriptura, és a dir, el de la lectura, que implica *necessàriament* la voluntat que allò escrit siga llegit per altri.

11. Els protocols, notals i rebedors de notaris amb el cognom Eiximeno conservats a l'Arxiu Municipal de València (AMV), són nombrosíssims. El volum més modern és de Josep Eiximeno i del 1657. Pel que fa al nostre Gaspar Eiximeno, l'AMV serva un total de 17 protocols, de 1489 a 1513 (sign, 9/1-9/17), i 22 notals, de 1489 a 1529 (sign. u/1-u/22). Sobre l'escrivania del Consell de la ciutat de València, vegeu RUBIO VELA (1993).

12. Vegeu les informacions referides a un Jaume Eiximeno, mercader, i relacionat amb el Consell de la ciutat de València a GUIRAL-HADZIOSSIF (1989).

13. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 644) i DONATE SEBASTIÀ (1977: 106).

14. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 651 i 654).

15. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 662).

16. SANCHIS SIVERA (1932: 422); també a MIRALLES (1988: 204).

17. Vegeu, més avall, la notícia núm. 10 de la present edició.

18. *Ibidem*.

19. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 757). En aquelles corts fou nomenat "tatxador", ensems amb d'altres, en representació de la ciutat de València (BELENGUER CEBRIÀ (1972: 164).

20. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 764-766)

conflicte de les Germanies, Gaspar Eiximeno—evidentment—no degué simpatitzar amb els revoltats, i aquests, l'agost de 1520 "revocaren (...) a en Gaspar Eiximeno de escrivà de la sala", encara que la família no perdé del tot el poder, ja que Jaume Eiximeno—segurament germà o fill de Gaspar— "fon elet per escrivà".²¹ Acabada la revolta, Gaspar tornà a ocupar el càrrec, i ensaber-se a València la mort de l'infant Enric d'Aragó, esdevinguda a Sogorb, el 1522, el Consell acordà

que lo magnífich micer Dimas de Aguilar, doctor en cascun dret, advocat de la ciutat, e en Gaspar Eiximeno, notari, scrivà de la sala, vagen a la ciutat de Sogorb a vesitar per part de la ciutat a l'il·lustre senyor duch de Sogorb per la mort de l'escel·lent senyor infant, pare de aquell.²²

Encara el 1525, Gaspar Eiximeno fou l'encarregat de rebre acte públic i les informacions de testimonis quan

se publicà en la present ciutat de València un mandato de l'emperador y rey nostre senyor, ab lo qual manava que tots los moros del regne de València dins huit dies se tornassen christians y.s batejassen.²³

Un home com Gaspar Eiximeno, amb la seua formació de notari, relacionat amb el poder municipal i informat dels afers polítics de la ciutat i del país, observador directe d'esdeveniments com les Germanies, és llàstima que no continuàs la seua activitat dietarística, ja que ens hauria reportat un testimoni de primera mà ben interessant. Ens hem d'acontentar, doncs, amb les poques notícies que hem sabut trobar, i que són una bona mostra dels seus interessos com a relator del món que l'envoltava: consignació dels personatges que ocupaven càrrecs en la institució municipal—per a la qual cosa emprà el llatí, la llengua més "burocràtica"—, notícies sobre morts i epidèmies, ajusticiaments i enfrontaments nobiliaris, anotacions referides a aspectes administratius—i és de destacar la "tatxació" de regne de València, el 1489—, i notícies sobre personatges de la reialesa, des de la mort de la infanta esposa de don Enric d'Aragó, fins a les conquestes del rei Ferran a Granada. Un panorama ampli i ben semblant al d'altres cronistes del moment, com Miralles, que ens hauria aportat, sense cap dubte, si l'autor hagués estat més prolix, un altre punt de vista i una valuosa informació.

Darrerament, cal destacar les informacions que, tot i ser puntuals, Gaspar Eiximeno aporta sobre personatges destacats del món literari de l'època, com ara, i entre d'altres, els poetes Francesc Barceló, Mateu Esteve i Joan Verdansa, que participaren al certamen immaculista que propicià l'aparició de les *Trobes en lahors*

21. Aquestes notícies ens les reporta Guillem Català de Valeriola a la seua *Breu relació de la Germania de València* (DURAN (1984: 130).

22. Informació provinent del *Manual de Consell* d'aquell any i reproduïda a CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 798).

23. CARRERES ZACARÉS (1930- 1935: II, 803).

de la verge Maria (1474), o de Joan Valero, poeta que participà en la composició de *Lo somni de Joan Joan* (1497).²⁴

3. EDICIÓ²⁵

Notícies

[1489]

Protocol de 1489, AMV, sig. 9/1

[f. 1 r.]²⁶ [1] Miquael Camarenæ, civis: justitia criminalis.²⁷ Franciscus Barceló, miles: justitia civilis.²⁸

Gracianus de Monsoriu, miles; Berengarius Martí de Torres, civis; Anthonius Johan, miles; Franciscus Miró Valleriola,²⁹ civis: Johannes Gallach, civis; Jacobus Bou, civis: jurati.³⁰

Franciscus Granullés: racionalis.³¹ Berengarius Monsoriu, miles: mustasafus.³² Johannes Pla, notarius: justitia CCC^{orum} solidorum.³³

Baltasar Gallach: assessor criminalis.³⁴ Nicholau Avellà, Franciscus Artés: assessores civilis.³⁵

Johannes Valero,³⁶ Johannes Alegret, legis doctores: exhaminatores notariorum.

Garcias de Artés, Ludovicus Collar, Miquael Pérez, Jacobus Blascho, notaris: majorales notariorum.

24. Donem, en les notes de peu de pàgina de l'edició, la informació referida a aquests personatges i d'altres relacionats amb el món literari de la València de les acaballes del xv.

25. Fem servir les normes de transcripció habituals en aquest tipus de treballs. Desenvolupem les abreviatures, regularitzem l'ús de les majúscules, de i/j i u/v, i accentuem i utilitzem els apòstrofs i els guionets del català actual. En nota, a més, hem indicat qualsevol altre aspecte que hem cregut oportú.

26. La foliació que oferim fa referència a uns fulls més petits –perquè coadjuven a reforçar el lloc del volum– que es troben en tots els casos a la fi dels protocols. Hem pensat que aquesta solució era la més útil de cara a una posterior confrontació de l'original i la transcripció que donem.

27. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 695) i DOÑATE SEBASTIA (1977: 91).

28. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 695) i DOÑATE SEBASTIA (1977: 74). El cavaller Miquel Barceló participà amb uns versos en castellà al certamen poètic publicat al llibre de *Les trobes en lahors de la verge Maria*, València, 1474 (FERRANDO: 1983: esp. 175-176).

29. Aquest nom va precedit del mot *obit*, afegit posteriorment.

30. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 693-694) i DOÑATE SEBASTIA (1977: 31), on es consigna, però, la mort de F. Miró de Valeriola.

31. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 694).

32. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 695), on apareix una informació errònia que és esmenada per l'editor.

33. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 695) i DOÑATE SEBASTIA (1977:107).

34. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 695).

35. *Ibidem*. Segurament es tracta del jurista "misser Artés", que participà a la redacció de *Lo somni de Joan Joan*, València, 1497 (VENTURA, 1978: 154).

36. Joan Valero fou un destacat jurista del moment, autor d'una *Summae veritatis Rosarium* (FERRANDO, 1983: 365).

[f. 1 v.] [2] Divendres, a XIII de març de l'any MCCCCLXXX nou, fonch tant gran fortuna en la mar que's perderen moltes fustes e naus; entre les altres, una caregada de forment e altra de vi.

[3] En lo present any se contà lo present regne de València; hi agué L mília cases. En la ciutat de València hi hagué, dins los murs, VIII mília DCCCXXXX.

Se féu tatxa en lo present regne e les cases pagadores foren XXXX mília casses en la manera següent:

V mília casses a XXX sous.....VII mília D liures.

X mília casses a XX sous.....X mília liures.

X mília casses [a] X sous.....V mília liures.

V mília casses [a] IIII sous.....I miler liures.

X mília casses [a] III sous.....I miler D liures.

XXXX mília casses.....XXV mília liures.³⁷

[4] Dimecres, a XVIII de març romperen la presó,³⁸ la qual romperen molta gent armada, la qual vingueren de ciutat e tragueren tota la gent, axí del Brell com de la Cassa Fosqua;³⁹ e dia's que mossén Vilarig ho féu fer.

[f. 2 r.] [5] A XVIII de noembre de l'any MCCCCLXXX nou, se seguí en la present ciutat de València que hun home apellat Bernadí de Malorqua, que era coreger, per hun enuig que li féu en Francesch Dezpí, notari,⁴⁰ lo dit Bernardí li llançà, en lo pou del dit en Francesch Dezpí, una liura de arsènich en lo pou, perquè bevent en aquell los matàs. E axí, ans que y begués nengú, fonch descubert e pres. E'n lo dit dia li tallaren lo puny davant la cassa del dit en Despí, e après lo penjaren en lo Mercat.

[6] A IIII de dembre de l'any MCCCCLXXX nou, la magestat del rey nostre senyor prengué de mans de infels la ciutat de Baça, ab les ciutats de Porgena e Tavernes, e altres castells e lochs del regne de Granada.⁴¹

37. Vegeu RUBIO VELA (1980).

38. Segueix, ratllat, *en*.

39. Segurament es tracta de dues dependències de les presons de la ciutat. Pel que fa al mot *brell* –que Almarche va transcriure *ocell* i Rodrigo Pertegàs *ucell*–, el DCVB (1985: II, 661) recull l'accepció de "trampa (...) per caçar animals", ja documentada amb Jaume Roig.

40. Segurament es tracta del Francesc Despí que havia estat obrer de murs i valls el 1482 (CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 679) i fou justícia de tres-cents sous durant l'any 1497 (CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 709) i DOÑATE SEBASTIA (1977:107).

41. Segons el *Llibre de memòries*, des del 1489, "per saber noves del senyor rey, que estava en camp contra Baza, lo Consell real, la ciutat e los diputats e lo bal·le general provehiren en correus de parades per haver noves de la magestat real". Les notícies del front granadí, per tant, eren seguides ben de prop, ja que els correus arribaven a la ciutat de València cada tres dies (CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 695-696). Per altra banda, Martí de Vicià ens informa que "en el año de MCCCCLXXXIX los reyes reforçaron su ejército y pusieron el cerco sobre la ciudad de Baça, y le talaron sus campos y batieron el muro. E duró el cerco ocho meses e a IIII de deziembre del mesmo año fue entrada y ganada la ciudad." A més, explica la conquesta de "la fortaleza de Porchena" (VICIANA (1972: III, 177).

[7] Dijous, a XXVII de març, any present LXXXVIII^o, morí micer Miquel Dalmau, advocat de la insigne [ciutat]⁴² de València e advocat fiscal e patrimonial.⁴³

[1490]

Protocol de 1490, AMV, sig. 9/2.

[f. 1 r.] [8] Fransiscus Martí, miles: justitia criminalis.⁴⁴ Fransiscus Boschà,⁴⁵ civis: justitia civilis; et postea fuit electus Petrus Splugues, civis.⁴⁶

Johannes Vives de Canemaz, miles; Galzerandus de Exarch, civis; Jacobus Pertusa, miles; Petrus Sollanes, civis; Guillelmus Mir, civis; Fransiscus Gil, civis: jurati.⁴⁷

Fransiscus Granullés: rationalis.⁴⁸ Ludovicus Lorach, civis: mustasafus.⁴⁹ Georgius Rovira, notarius: justitia CCC^{orum} solidorum.⁵⁰

Johannes Nicholau: assessor criminalis.⁵¹ Johannes Civera, Johannes Ferrer: assessores civilis.⁵²

Andreas Sart, Baltasar Gallach, legis doctores: exhaminatores notariorum.

Jacobus Querol, Matheus Stheve,⁵³ Petrus Vilaspinosa,⁵⁴ Johannes Sañç: majores notariorum.

42. Hem afegit aquest mot.

43. Miquel Dalmau fou assessor del justícia civil el 1444 i el 1447, i del justícia criminal el 1454 i el 1457. Ja com a advocat de la ciutat, formava part de l'ambaixada que anà a rebre els reis per fer la seua entrada a València, el 1487 (CARRERES ZACARÉS (1930-1935: ii, 576, 582, 593, 599 I 692). De més a més, participà en les corts de 1484-88 (BELENGUER CEBRIÀ (1972). Segons Melcior Miralles, el 1476, "micer Miquel Dalmau, doctor en leys, natural de la vila de Gandia, ab son estudi i esa diligència ha aumentat e aumenta molt sa casa, en renda e dinés e altres coses, e sobre Vilaformosa e baronia de don Jaume de Aragó emprestà al senyor rey [en blanc] florins; e de continent, micer Dalmau e sa muler e fills e filles foren a Villaformosa e prengueren possessió de la baronia, hon aturà en la dita vila la muler de micer Dalmau e dos filles e dos fills, hon estaven ab molta honor"; i més endavant ofereix, entre altres, notícies sobre l'afer de les noces –a la força– de don Jaume d'Aragó amb una filla de Dalmau, el 1476 (SANCHIS I SIVERA (1932: 412 i ss) i MIRALLES (1988: 197 i ss.).

44. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 697) i DOÑATE SEBASTIÀ (1977: 91).

45. Davant aquest nom apareix el mot *obit*, afegit amb posterioritat.

46. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: 697) explica que Francesc Boscà "morí de pestilència en la vila de Alcira e fonelet en Perot Esplugues". A DOÑATE SEBASTIÀ (1977: 74) no es consigna la mort i posterior substitució.

47. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: 695) i DOÑATE SEBASTIÀ (1977: 31).

48. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: 696).

49. El *Llibre de memòries* dóna un nom erroni que és esmenat per l'editor (*Ibidem*).

50. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: 697) i DOÑATE SEBASTIÀ (1977: 107).

51. Davant el nom propi apareix el mot *obit*, que Eiximeno afegí després. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: 697, nota 2), ens informa que "per mort d'aquest fon elegit, el 24 de setembre de 1490, micer Miquel Albert".

52. *Ibidem*.

53. Mateu Esteve participà a l'esmentat certamen de les *Trobes*, amb una poesia en català (FERRANDO, 1983: esp. 216).

54. Poeta destacat del moment, mantigué diversos debats poètics amb Joan Fogassot i Bernat Fenollar. Fou autor d'una *Salve Regina*, publicada a València després de 1478, i segurament dels *Goigs de la gloriosa Mare de Déu de la Concepció*, compostos al voltant de 1502 (FERRANDO, 1983: esp. 345-360).

[9] En lo mes de octubre començaren a contar los morts que s morien en la ciutat de València.

[f. 1 v.] [10] En lo mes de maig, a III de l'any LXXXX, morí mon pare, en Jaume Eximeno,⁵⁵ notari, scrivà dels magnífichs jurats e Consell de la ciutat de València⁵⁶ –l'ànima del qual sia col·locada en Paraís–, en la mort del qual no m'í trobí perquè era en Sivilla.

[11] En lo mes de agost, any LXXXX, cesaren les morts en la dita ciutat, en la qual moriren VII mília CCLXII persones dins la dita ciutat..... VII mília CCLXII.⁵⁷

[12] Lo dia de sent Andreu del present any, en lo qual dia fan la eleció de consellers⁵⁸ en ciutat de Barchinona, la qual elecció [féu]⁵⁹ lo il·lustríssim infant don Enrich,⁶⁰ lochtinent del senyor rey en Catalunya per manament de sa magestat.

[13] A XIII del mes de juny, any present, portant a penjar lo magnífich mossén Francesch Mascarós, surogat de governador, a hu que s deya Johanot Gòmiz,⁶¹ com fonch en lo Mercat, vench hu que s deya Ramonet ab la veu de la Inquisició, que molta gent levà de mans del dit surogat de governador al dit Johanot Gòmiz.

[f. 2 r.] [14] A XVI de juliol del present any, lo surogat de governador, ab sobrevesta reyal, anà a la presó del Bisbe, en la qual tenien pres lo dit Johanot Gòmiz,⁶² e rompé les portes de la presó e tragué aquell de la presó del Bisbe e portà'l a la presó comuna.

[15] En lo present any los reverents inquisidors açotaren lo dit Ramonet e après [lo]⁶³ posaren en poder del magnífich governador.

55. Sobre Jaume Eiximeno, vegeu el pròleg de la present edició.

56. Segueix, ratllat, *la qual*.

57. Segons el *Llibre de memòries*, "en lo present any [1489] se començaren a morir de pestilència, per ço la major part de la ciutat fonch fora a les festes de Nadal. Fon tan gran la mortaldat que, fins al dia de sent Jaume, moriren pus de onze mília persones dins la ciutat e contribució. Lo dia de senta Ana no n'í morí algú, e llavors ançà és manada la festa de senta Ana" (CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 696-697).

58. Segueix, ratllat, *de la*.

59. Afegim aquest mot per fer més intel·ligible la frase, tot i que sembla incompleta.

60. Es trata de l'infant Enric d'Aragó, anomenat "Fortuna", net de Ferran I. Va nèixer el 1445 i fou lloctinent general del regne de València el 1479 i el 1496 (VICIANA (1972: II, 70-71). El mateix Gaspar Eiximeno anà a Sogorb, en morir l'infant Enric, el 1522, a transmetre als hereus el condol en nom de la ciutat de València (vegeu *supra* la nostra introducció).

61. Al ms, es pot llegir *agomiz*.

62. Segueixen unes lletres ratllades i il·legibles.

63. Afegim aquest mot.

[16] A V de noembre, any present, vench nova en la ciutat de València com la il·lustre infanta muller de l'infant don Enrich era morta en Catalunya.⁶⁴

[1491]

Protocol de 1491. AMV, sig 9/3.

[f. 1 r.] [17] [Lud]ovicus Stellés, civis: justitia criminalis.⁶⁵ Giraldu de Castellvert, miles: justitia civilis.⁶⁶

Otus de Borja, miles; Jacobus de Fachs; Geronimus Lòpiz, miles; Ludovicus Coll; Damianus Bonet et Miquael Polo: jurati.⁶⁷

Fransiscus Granollés: rationalis. Ludovicus Valleriola, miles: mustasafus.⁶⁸ Ludovicus Collar, notari: justitia CCC^{orum} solidorum.⁶⁹

Johannes Alegret: assessor criminalis.⁷⁰ Petrus Miquael, Gaspar Vallebrer: assessores civilis.⁷¹

Miquael Albert, Johannes Verdanza,⁷² legis doctores: examinadores notariorum.

Bernadus Dassio, Christofolus Fabra, Petrus Gisquerol, Petrus Monsoriu: majores notarios.

[18] AXVI dies del mes de febrer, primer dia de Quaresma, nevà en la ciutat de València, en la qual caygué per hun pam de neu.

[f. 1 v.] [19] A [...] ⁷³ de març, any present, lo magnífich mossén Loís Ferrer,⁷⁴ lochtinent de governador del present regne de València, anà a la baronia del Puig e tragué de aquella a Ramon Spàrech e Johanot Andrés, aquèu lo devia penjar en lo Mercat, al dit Ramon Spàrech.

64. Es tracta de Guiomar de Portugal, filla del duc de Bragança (VICIANA (1972: II, 71).

65. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 698) i DOÑATE SEBASTIA (1977: 91), on l'anomena Estellers.

66. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 698) i DOÑATE SEBASTIA (1977: 74), on l'anomena Guerau de Castellans.

67. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 698), on se'ns informa, a més, que Ot de Borja "morí ans de vestir la gramalla". A DOÑATE SEBASTIA (1977: 31), es pot llegir "que el libro 47 segundo de los años 1490, 1491 y 1492, su contenido es diferentes deliberaciones, todas rayadas, y al parecer es borrador o minutarío", per la qual cosa el *Llibre del Bé i del Mal* no conté informació sobre aquells anys.

68. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 698).

69. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 698), nota 2, on l'editor esmena l'errada del *Llibre de memòries*, i DOÑATE SEBASTIA (1977: 107).

70. CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 698)

71. *Ibidem*, nota 4, on s'esmena l'error del *Llibre de memòries*.

72. Poeta que va concòrrer al certamen que es publicà a les *Trobes*, ja esmentat, va mantenir relacions amb un nodrit grup de lletraferits del seu temps (FERRANDO 1983: esp. 182-183).

73. En blanc, a l'original.

74. Lluís Ferrer, generós, fou jurat de València el 1487 (CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 689) i DOÑATE SEBASTIA (1977: 31). Ocupà, després, el càrrec de lochtinent de governador i participà a la guerra contra el rei de França, el 1503. En relatar aquest episodi, al *Llibre de memòries* se l'anomena "lo Vell" (CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 700 i 734-735).

[20] A [...] ⁷⁵ del dit mes de març, Pedro de Luís, moro de vaques de València, a requesta de una que-s deya Çatina de Çanon, dona enamorada, e de una moça de aquelles, per fotre-la, tallà la xixa e hun dit de hun penjat de Caraxet, e donà u a la dita Çatina de Çanon. E los reverents inquisidors meteren a la dita Çatina de Çanon e a la m[o]ça en lo cadafal, e lo governador açotà al moro de vaques e li tallà lo puny.

[1492]

Protocol de 1492, AMV, sig. 9/4.

[f. 1 r.] [21] A XII de giner del present any MCCCCLXXXII ven[ch] nova en la ciutat de València com la [magestat] del senyor rey don Ferrando, nostre senyor, a dos del dit mes de giner havia pres [la ciutat] de Granada e tot lo que restava a pendre del dit regne de Granada.⁷⁶

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- A.A.D.D. (1989): *Notariado público y documento privado: de los orígenes al siglo XIV, Actas del VII Congreso Internacional de Diplomática, Valencia, 1986, 2 vols., València.*
- ALMARCHE, F. (1919): *Historiografía valenciana, València.*
- ANDRÉS ROBRES, F. et al. (1990): *Inventario de fondos notariales del Real Colegio Seminario de Corpus Christi de Valencia, València.*
- BELENGUER CEBRIÀ, E. (1972): *Cortes del reinado de Fernando el Católico, València, 1972.*
- CABANES CATALÀ, M. L. (1983): *Anales valencianos, Saragossa.*
- CARRERES ZACARÉS, S. (1930-1935): *Llibre de memòries de diversos sucesos e fets memorables e de coses senyalades de la ciutat e regne de València (1308- 1644), 2 vols., València.*
- DCVB = ALCOVER, A. M. - Moll, F. de B. (1985): *Diccionari Català-Valencià-Balear, Palma de Mallorca [La 1ª ed. és de 1930-1962].*
- DOÑATE SEBASTIÀ, J. M. (1977): *El libro del Bien y del Mal, València.*
- DURÀN, E. (1984): *Cròniques de les Germanies, València.*

75. En blanc, a l'original.

76. Al *Llibre de memòries* es pot llegir: "Dimercres, a 11 del mes de janer de l'any 1492, vench nova a la ciutat de València—e portà-la Bustamant, home de a peu del cardenal d'Espanya—com a 2 del present mes de giner se era dada la ciutat de Granada, ab totes les sues armes e forces, a la magestad del senyor rey don Ferrando, rey de Aragó e Castella, la qual tenia assetjada e havia deu anys la havia principiada a conquistar tot lo regne, fins a ser donada" (CARRERES ZACARÉS (1930-1935: II, 699). Vegeu, encara, la relació que fa VICIANA (1972: III, 177 i ss.).

- ESCARTÍ, V. J. (1990): "Unes consideracions sobre la dietarística valenciana del segle XVII", *Caplletra*, 9, València, pp. 119-127.
- (1992): "Les Notícies en català del notari valencià Bertomeu Blasco i Siurana (s. XVII)" dins *Miscel·lània Sanchis Guarner*, II, Abadia de Montserrat, pp. 5-26.
- FERRANDO, A. (1983): *Els certàmens poètics valencians*, València.
- GUIRAL-HADZIOSSIF, J. (1989): *Valencia, puerto mediterráneo en el siglo XV (1410-1425)*, València.
- MANDINGORRA LLAVATA, M. L. (1986): *La escritura humanística en Valencia. Su introducción y difusión en el siglo XV*, València.
- MIRALLES, M. (1988): *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, Introducció, selecció i transcripció de V. J. Escartí, València.
- RODRIGO PERTEGAS, J. (1930): "Efemérides notariales", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 7, València, pp. 191-201.
- (1931): "Efemérides notariales", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 8, València, pp. 1-20.
- SANCHIS SIVERA, J. (1932): *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, València.
- SIMÓ, C. (1990): *Catàleg dels noticiaris mallorquins (1372-1810)*, Mallorca.
- VENTURA, J. (1978): *Inquisició espanyola i cultura renaixentista al País Valencià*, València.
- VICIANA, M. de (1972): *Crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia*. Estudio preliminar e índices por S. García Martínez, 5 vols., València.

